10-шо ИЙ ЛЕКТЕШ

Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

1939 ий
5
ДЕКАБРЬ
№ 106 (605)
Акше 5 ыр.

Ӱрвезе Коммунист

ВЛКСМ
Маробком
ден
Горком
орган

СТАЛИН—СОВЕТСКИЙ КОНСТИТУЦИЙЫН ТВОРЕЦШЕ

Таче всенародный пайрем. Таче Советский Конституцийын кечыже.

Кум ий ончыч—1936 ийын 5 декабрьыште—Советшамычын Чрезвычайный VIII Всесоюзный с'ездше тӱняште эн демократический, подлинно народный конституцийын, СССР-ын у Конституцийын Сталин йолташын доложитлыме проектшым утвердитлен.

Тиде кече историйыш социализмын великий торжествожо кече семын пурен.

СССР-ын у Конституцийже, тудын гениальный творецшын лӱмжӧ дене Сталинский манын лӱмдымӧ Конституций — м е м н а н элыште социализмын решающий сеҥымашыже-шамычын исторический итогшо.

Советский элыште чыла эксплуататорский класс-шамыч ликвидироватлалтын да айдеме айдемым эксплуатироватлымаш пытаралтын. Орудийлан да производство средство-шамычлан социалистический собственность советский обществын незыблемый основыжо семын утвердитлалтын. Социалистический экономика ий гыч ийыш кушкеш, тудо кризис ден безработицым, йорлылык ден толалтмашым ок шинче, тудо советский граждан-шамычлан зажиточный ден культурный илышыштлан чыла возможностым пуа.

Советский элын пашазе классше, крестьянствыже, трудовой интеллигенцийже государствын поянлыкшым шукемдаш, трудын куатшым пеҥгыдемдаш, населенийын зажиточностьшым да культурыжым нӧлташ, мемнан илышым эше пояным, полнокровныйым ышташ шкеныштыш тыршымашышт те единодушный улыт.

Сталински ** Конституций СССР-ын чыла гражданже-шамычлан пашалан, канашлан, образованийлан, черланыме але шоҥгемме годым материальный обеспеченийлан правам гарантироватла. Мемнан элыште властьын органлашкыже, местный гыч тӱҥалын высший марте, эн свободный да эн демократический сайлымашшамычым установитлыме. СССР развитийын у полосашкыже, бесклассовый социалистический общество строительствым завершитлыме да коммунистический обществыш постепенно вончымо полосашке пурен—Сталинский Конституций тиде всемирноисторический фактым закрепитлен.

„... Тудо, мо нерген капиталистический эллаште миллион дене честный ен-шамыч мечтатленыт да мечтатлат,—СССР-ыште уже ыштен шукталтын",—манын Сталин йолташ каласен.

Великий Сталинын—Советский Конституцийын творецшын лӱмжӧ—СССР-ын шемерже-шамычым социалистический родинан чапше да куатше верч у трудовой подвиг-шамычыш вдохновлятла.

Сталин йолташын лӱмжӧ дене, „в е л и к и й Сталин верч!" „Сталинский Конституций верч!" возглас дене Йошкар Армийын доблестный частьше-шамыч Хасан ер дене да Монгольский Народный республикын границыштыже японский самурай-шамычым громитленыт. Шӱмеш тулым чӱктышӧ тиде лозунг-шамыч денак Йошкар Армийын героический полкшо-шамыч Западный Украиныште да Западный Белоруссийыште мемнан иза-шольо-шамычлан капиталистический рабство деч освобожденийым конденыт.

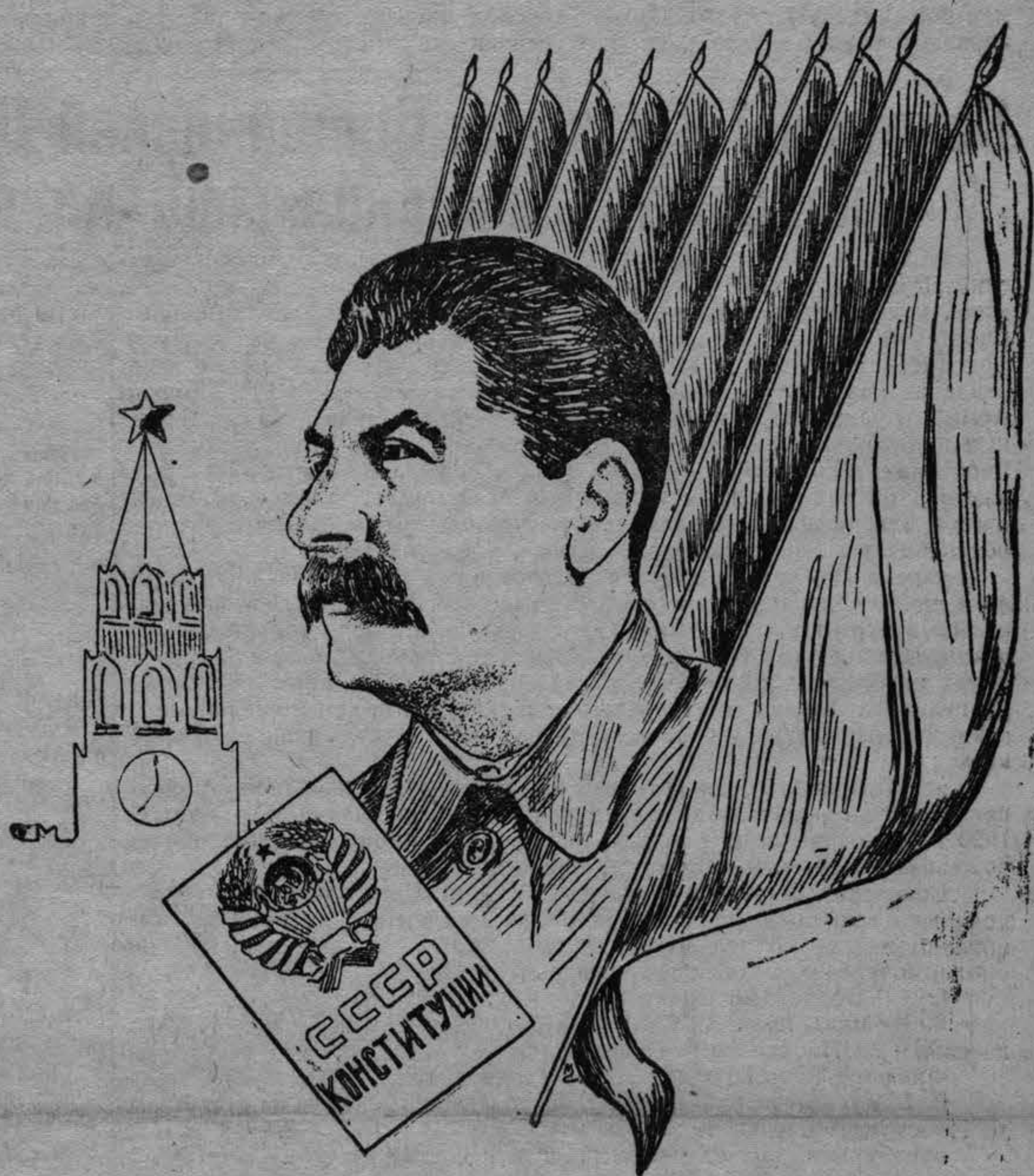
П р о м ы ш л е нностьын, транспортын, земледелийын стахановецше ден ударникше-шамыч, пашазе, колхозник-шамыч, мемнан интеллигенций тиде ийым кугу трудовой сеҥымаш-шамыч дене ознаменоватленыт. Местный Советлашке шушаш сайлымашым шемершамыч у производственный сеҥымаш-шамыч дене вашлийыт.

1939 ийын первый лутылзылаште социалистический промышленность 14,4 процентлан кушкын, а тиде—кумышо пятилетний планын заданийже дечат кугу. Ял озанлыкынат достиженийже-ш а м ы ч изи огытыл.

Кызыт СССР-ын полноправный гражданже-шамыч улшо, таче Сталинский Конституцийын кечыжым мемнан дене пырля пайремлыше, Западный Украина ден Западный Белоруссий гыч мемнан иза-шольо-шамычын ушнымышт дене советский калык-шамычын ешыжат почти 13 миллионлан ешаралтын.

СССР-ын международный весше пеҥгыдемын. Мемнан государство деч посна международный илышын серьезный вопросшо-шамычым ынде тӱняште нигӧат решатлен ок керт. Мирын оплотшо, эрыкын да пиалын маякше улшо Советский Союз нигунамсе деч чот виян, кудын дек чыла мланде шарысе шемер калыкын взоржо ортитлалтын.

Сталинский Конституцийын кечыже кызыт але мланде шарын ик кудымшо ужашыштыже волгалтара. Ме, Советский элын Ленин—Сталин партий дене вуйлатыме енже-шамыч, Коммунизм чумыр тӱняште сеҥа манын ӱшанена.

Ленинградский военный округ штабын ОПЕРАТИВНЫЙ СВОДКЫЖО-ШАМЫЧ

Ленинградский военный округын войскаже-шамыч 1 декабрь мучко умбакыже ончыко каен шогеныт. **Мурманский** направленийыште **Петодлю** портым налын улына.

Ребойкий направленийыште мемнан войска - шамыч **Нурмес** станций дек лишемыт.

Поросозерский ден **Петрозаводский** направленийыште мемнан войска-шамыч государственный граница деч 25 километрлан ончыко каен.

К а р е л ь с к и й перешейкыште—мемнан войска-шамыч Ладожский ер серыште **Топпалиен Иоки** эҥерын устьеже дек лектыныт да Кетсгольмский кӱртньӧ корнын **Рауту** станцийжым налыныт, Териоки олам эртен каеныт, **Тюрисева** узловый станцийым, **Каунис** пос., Койвистош кайме кӱртньӧ корныште **Ваммелсу** станцийым налыныт.

Финский войска-шамыч чакнышыштла яллам йӱлалтат да населенийым ӧкымеш наҥгаят.

Финский авиаций Карельский перешейкыште мемнан войска - ш а м ы ч ы м штурмоватлаш тӧчен, но мемнан авиацийын отпоржым вашлиймек писын гына финский территорий кӧргыш каен. Мемнан авиацийын бомбардировочный полетшо годым финский авиаций южо вере боймым тӱҥалаш тӧчен, тидын годым 10 финский самолетым волтен шуымо. М е м н а н авиаций гыч шке аэродромышкышт кок самолет пӧртылын огытыл.

* * *

Ленинградский военный округын войскаже-шамыч 2 декабрьыште ончык каен шогеныт.

Мурманский направленийыште мемнан часть-шамыч **Петсамо (Печенга)** гыч чакнен кайше финский войска-шамычым преследоватлат.

Ухтинский, **Ребольский**, **Поросозерский** ден **Петрозаводский** направленийлаште мемнан войска-шамыч государственный граница деч 30—35 километрлан западышкырак ончык каеныт.

Карельский перешейкыште мемнан войска-шамыч **Хармаё**, **Тарпила**, **Лаутсилта**, **Ахиярви**, **Кирке Кивеннапа** ял-шамычым, **Райвола** местечкым да **Райвола** кӱртньӧ корно станцийым, **Палкола** ялым (Финский заливын побережьеште) налыныт.

Чоҥештылаш ийгече сай огылан верч авиацийын боевой действийже лийын огыл.

* * *

Ленинградский округын войскаже-шамыч 3 декабрь мучко ончыкыла каен шогеныт.

Мурманский велыште чакнен кайше финский войскам поктен каят.

Ухтинский, Ребольский, Поросозерский да **Петрозаводский** велыште мемнан войскана-шамыч тыште корно сеть лушкыдын развивалталтмылан лийын кылмыдыме купеш колонный корным ыштен госграница деч 40—45 километрлан ончыко каеныт.

Карельский перешейкыште мемнан войскана-шамыч госграница деч 30—40 километрлан ончыко каеныт, **Мустамяки** станцийым налыныт да **Ино** станций деке лишемыныт.

Мемнан Балтийский военно-морской флот боймым успешно ыштыме дене Финский заливыште остров-шамычым налын: **Суурсаари (Гогланд)** **Сейскаари**, **Тютерсаари**. Ийгече начарлан кӧра авиацийын боевой действийже лийын огыл.

Советский Союз ден Финляндский Демократический Республика коклаште вашполшымаш да дружба нерген договорым заключитлымаш нерген

Советский Союз ден Финляндский Демократический Республика коклаште вашполшымаш да дружба нерген договорым заключитлымаш нерген вопрос шотышто Наркоминдел В. М. Молотов йолташ ден Финляндия Народный Правительствын председательже да Иностранный паша министр г. О. В. Куусинен коклаште 2 декабрьыште, Москваште, переговор-шамыч лийыныт. Переговорлаште Сталин, Ворошилов да Жданов йолташ-шамыч участвоватленыт.

Переговор-шамыч СССР ден Финляндский Демократический Республика коклаште вашполшымаш да дружба нерген договорым подписатлымаш дене пытеныт. Договорын текстше ӱлнӧ ончыкталтеш.

Советский Союз ден Финляндский Демократический Республика коклаште вашполшымаш да дружба нерген договор

СССР Верховный Совет Президиум, ик могырым, да Финляндский Демократический Республикын Правительствыже, вес могырым, ынде, кунам империалистический держава-шамычлан келшышашын Советский Союзын границыже деран Финляндийыште ожнысо плутократический власть-шамычын ыштыме войнан эн шучко очагше финляндский калыкын героический кучедалмыже дене да СССР Йошкар Армийын усилийже дене пытаралтеш да финляндский калык калыкын поддержкыжлан пӱтывек энгертыше шкенжын Демократический Республикыжым ыштен,—мемнан эл-шамыч коклаште чоткыдо дружественный отношенийым установитлаш да мемнан государство-шамычын безопасность ден неприкосновенностьштым пырля вий дене обеспечитлаш жап толын шуын манын, убедитлалтын;

карельский калыкым тудлан родственный улшо финский калык дене единый Финляндский государствышке ушымаш нерген финский калыкын курымла годсо чаяныйжым шукташлан жап толын шумым признаватлен, тугак благоприятный да Сторона-шамычын когыньыштынат интересыштлан отвечатлыше пограничный вопрос-шамычым урегулироватлымашым, утларакшым Ленинградын да Финляндийын южный побережьежын безопасностьшым обеспечитлымашым шотыш налын;

вес Сторонан государственный независимостьшым да внутренний пашашкыже вмешатлалтдымашым ваш признатлымашеш основатлыме 1920 ий 23 октябрьысе Мирный договорын духшо ден основной положенийже-шамычым пенгыдемдышаш цель дене.

Советский Союз ден Финляндский Демократический Республика коклаште ваш полшымаш да дружба нерген тыгай договорым шке коклашышт заключитлаш кӱлешлан шотлышт да тиде цельлан шке уполномоченныйыштлан назначитленыт.

СССР Верховный Совет Президиум:

В. М. Молотовым, СССР Калык Комиссар-шамыч Совет Председательым да Иностранный Паша Калык Комиссарым,

Финляндийын Народный Правительствыже:

О. В. Куусиненым, Народный Правительствын Председательжым да Иностранный паша министрым,

нине уполномоченный-шамыч, кӱлеш форма да надлежащий порядок дене составитлымылан шотлымо шке полномочийыштым ваш пред'явитлыме дене тидын нерген келшеныт:

I СТАТЬЯ.

Финляндский Демократический Республика ден Советский Союзын дружбыжо да келге доверийжылан лийын, карельский калыкым финский калык дене единый да независимый Финляндский государствышке ушымаш нерген финский калыкын национальный чаянийжылан вашеш миен, Советский Союз Советский Карелийын карельский населений эн утларак улман районжо-шамычым—чылаже 70 тӱжем квадратный километрым Финляндский Демократический Республикылан передаватлаш келша; тиде территорий Финляндский Демократический Республикын государственный территорийже составыш пурталтеш да СССР ден Финляндский Демократический Республика коклаште граница, прилагатлыме карта почеш, установитлалтеш.

СССР ден Финляндский Демократический Республикын дружбыжо ден келге доверийжылан лийын, СССР-ын да утларакшым Ленинград олан безопасностьшым пенгыдемдыме нерген Советский Союзын пожеланийжылан вашеш миен, Финляндский Демократический Республика, 3.970 квадратный километр территорийым Советский Союзлан передаватлымаш дене, Карельский перешейкысе границым Ленинград деч северышкыла икмыняр кусарашлан келшымашыжым каласа, тидын годым Карельский перешейкысе территорийыште СССР дек куснышо кӱртньӧ корно участок-шамычын стоимостьшым, 120 миллион финский маркым, Финляндийлан возместитлаш СССР шкенжым обязанныйлан шотла.

II СТАТЬЯ.

Финляндский Демократический Республика, СССР ден Финляндийын безопасностьыштым пенгыдемдышаш взаимный интересыште, тидлан келша:

а) прилагатлыме карта дене келшышын Ханко полуостровым да тудын йыр юг ден востокышкыла 5 миль да запад ден северышкыла 3 миль радиус дене теҥыз территорийым да тудын дек юг ден север гыч примыкатлыше ятыр остров-шамычым—Финляндия ден СССР-ын безопасностьыштым обеспечитлышаш интересыште Финский заливыш пурымаш корным агрессий деч оборонятлен кертше военно-морской базым тушагын ышташлан 30 ий сроклан Советский Союзлан арендыш пуаш, тидын годым морской базым аралышаш цель дене тушто строго ограниченный количество наземный ден воздушный вооруженный вийым шке счетеш кучаш Советский Союзлан права пуалтеш, нине вооруженный вий-шамычын численностьшо особый соглашений дене определитлалтеш;

б) Финский заливыште Суурсаари (Гогланд), Сейскари, Лавансаари, Тютерсаари (Изи ден Кугу), Койвисто (Бьерке) остров-шамычым, тугак Северный Ледовитый океанын побережьештыже Финляндийын принадлежатлыше Рыбачий ден Средний полуостров-шамычын ужашыштым 300 миллион финский марка условленный суммылан Советский Союзлан ужалаш.

III СТАТЬЯ.

Кеч кудо европейский держава могырым Финляндия ӱмбак нападений але нападатлышаш угроза лийме случайыште, тугак Финляндийын территорийже гоч Советский Союз ӱмбак нападений але нападатлышаш угроза лийме случайыште Советский Союз ден Финляндский Демократический Республика иктышт весыштлан тӱрлӧ полышым, тиде шотыштак военный полышымат, пуэн шогаш обязатлалтыт.

IV СТАТЬЯ.

Договариватлалтше Сторона-шамыч гыч иктыже вештареш виктарыме иктаж-могай союзым заключитлаш але коалицийлаште участвоватлаш огыл манын, Договариватлалтше Сторона-шамыч обязатлалтыт.

V СТАТЬЯ.

Договариватлалтше Сторона-шамыч Торговый договорым пеш кӱчык срокышто заключитлаш да кок эл коклаште талукаш товарооборотым 1927 ийсе товарооборот деч, кунам тудо 800 миллион финский марка максимальный цифрыш шуын ыле, ятырак кӱшкӧ нӧлталаш условитлалтыныт.

VI СТАТЬЯ.

Советский Союз вооружений дене да моло военный материал-шамыч дене Финляндский Народный Армийлан льготный условийлаште полышым пуэн шогаш обязатлалтеш.

VII СТАТЬЯ.

СССР ден Финляндский Демократический Республика коклаште вашполшымаш обязательство-шамыч шотышто (III—V статья-шамыч) тиде договорын действоватлыме срокшо—25 ий, тидын годымак, Договариватлалтше Сторона-шамыч гыч иктыжат ончыктымо срок эртыме деч идалык ончыч тиде договорын ончыктымо сроклан пунчалже-шамычым денонсироватлаш кӱлешлан ок шотло гын, нине пунчал-шамыч эше вес 25 ийлан вийыштым автоматически коден шогат.

VIII СТАТЬЯ.

Тиде договор тудым подписатлыме кече гыч вийыш пура да варажым ратифицироватлаш подлежатла. Ратификационный акт-шамычым вашталтымаш лийме семын утларак кӱчык срокышто Финляндийын столицыштыже—Хельсинки олаште эрталтеш.

Тиде договор кок оригиналеш, русский ден финский йылме дене, Москва олаш, 1939 ий 2 декабрьыште составитлалтын.

В. Молотов. О. Куусинен.

Советский Союз ден Финляндский Демократический Республика коклаште дипломатический отношенийым установитлымаш

Тений 1 декабрьыште Финляндия Народный Правительство председатель да иностранный паша министр г. Куусинен Финляндия Народный Правительствым образоватлыме нерген СССР Верховный Совет Президиумыш официально заявлений дене обратитлалтын да Финляндский Демократический Республика ден Советский Союз коклаште дипломатический отношенийым установитлаш предложитлен.

СССР Верховный Совет Президиум Финляндия Народный Правительствым признатлаш да СССР Союз ден Финляндский Демократический Республика коклаште дипломатический отношенийым установитлаш пунчалын. (ТАСС).

Гельсинкиште министерский чехарда

Ленинград, 1 декабрь. (ТАСС). Гельсинки гыч налме увер почеш 1 декабрь эрдене Каяндерын правительствыже отставкыш лектын да Таннерын „правительствыже“ дене вашталтыме ыле. 1 декабрьыштак кастене Таннерын „правительствыже“ отставкыш лектын да тудым финляндский банк директор Ристо Рюти вуйлатыме у „правительство“ дене вашталтыме ыле. Тиде пытартыш „правительствыште“ Таннер уже иностранный паша министр лийын. Тиде у „правительство“ кужу жаплан мо образоватлалтмыжым иктат каласен ок керт.

Родиным аралымаш — почетный обязанность

Йошкар Армий—социализм элын армийже—чынак калык армий. Тудо чыла калыкын интересыжым арала, Октябрьский социалистический революцийын моткоч кугу завоеванийшамычшым аралымаште шога. Тудо советский енг-шамычын, у, коммунистический обществын созидательже - шамычын мирный пиалан илышыштым орола.

Йошкар Армий пеш кугу интернациональный задача-шамычым решатла. Западный Украина ден Западный Белоруссийын шемерже-шамычым польский пан-шамычын ындырмашышт гыч Йошкар Армийын частьше-шамычын утармышт тидым пеш раш ончыкта.

Мланем тиде почетный обязанность илышын цельже, призваний лийын. Мый шкемын чыла илышем родина ончылан пумо торжественный клятвым—военный присягым шуктымашлан посвящатлем. Мый 23 февральыште ойлымо мутем ик минутланат ом мондо: „Мый Пашазе-Кресаньык Правительствын приказше почеш мыйын родинам—Советский Социалистический Республика-шамыч Союзым аралашлан выступитлаш эре ямде улам, да Пашазе-Кресаньык Йошкар Армийын воинже семын, мый тудым мужественно, моштен, достоинство да честь дене, тушман-шамычым йӧршеш сеҥышашлан, шке вӱрым да илышемат чаманыде аралаш клятвым пуэм“.

Шке родина дек, шке калык дек беззаветный йӧратымаш, тушман-шамыч дек великий ненависть—Йошкар Армийын священный традицийже. Советский воин-шамыч Заозерная сопкам штурмоватлаш ик ошкылымат шеҥгек тошкалде, тушманым сеҥен да кумыктен каеныт. Славный советский танкист-герой-шамыч Мухин, Ефимов да Ладовский Западный Белоруссийысе ден Западный Украинысе шемер-шамычым утарышаш верч колымаш деч лӱдде, чытырыде кучедалыныт. Ялнышкы савырныше польский офицер-шамыч нуным танкышке керосиным опталын йӱлалтеныт. Офицер куд гана предлагатлен: сдаватлыза! Доблестный боец-патриот-шамычын вашмутышт икте ыле: — Большевик - шамыч огыт сдаватле!

И большевик-танкист-шамыч сдаваталтын огытыл.

Советский Союз мирын сталинский политикыжым последовательно да неуклонно проводитла, войнан империалистический поджигательже-шамычын бесчисленный прозокацийыштым пӱчкеш да пытара. Родинан, калык-шамычын вождьшо великий Сталинын первой ӱжмышт почешак Пашазе-Кресаньык Йошкар Армийын кажне воинже, СССР-ын кажне гражданинже кидыш оружийым кучен шкенжын почетный обязанностьшым, шкенжын священный долгшым чаплын шукта.

Мемнан сухопутный але морской границылашке керылтше кеч могай тушманат писын, чаманыде да йӧршеш шалаталтеш.

И. Н. Мошляк,
Советский Союзын Геройжо.

Йошкар-Оласе профтехшколын тунемше ден пашаеҥ-шамыч коллективше Молотов йолташын 1939 ий 29 ноябрьыште радио дене ойлымо речьшым колыштеш.

Мемнан йӧратымаш

Ме родиным йӧратена чылан.
Лач тыште вел̈э илыш калыклан.
Шкенан паша ден илышлан—ме шке оза.
И кажне кечын калык вий кӱза.
Тӱняште нимодеч коч шергаканым—
Айдемым аклена лач ме гына.
Садлан, простой забойщик Алексей Стаханов
У йӧным почын мланна.
Садлан йомакысе мечта
Мемнан ден чынышке пура.
Пасушто трактор савыралын келге кажым,
И паровозын скорость кугемеш.
Вет тиде чылажат—мемнан пашан саскаже,
Вет тиде чылажат—мемнан дене лиеш.
О, родина! Эше саскаҥ, тӱзлане!
Эше тый куш волгалтын йырым-ваш.
Ме илена пашат ден шулдыраҥын.
Садлан тылат мемнан йӧратымаш.
Ме Красный Армийым йӧратена.
Кугу пашажлан чыланат ме полшена.
Граждан сар годым арален элнам;
Утарыш пан-влак деч иза ден шольынам.
А кызыт у приказым раш шукта,
Финн калыклан утаралтмашым намия.
Керек могай чаракым кӱрыштын,
Чаманыдегеч шке шокшо вӱрыштым
Мемнан боец-влакна сеҥен пурат.
Эше чот пеҥгыдемын, куш тый, Красный Армий!
Тылат чыла шемер-влакат полшат.
— Советский мландын, первой командармын
Приказше дене кает кеч куш сеҥаш.
Садлан тылат мемнан йӧратымаш!
Ме Сталин вождьым йӧратена чылан
Ача-ава деч лишыл улмыжлан.
Вет тудо кажнын чоным доктырла пала,
Пӱчкеш тушманым пӱсӧ кӱзыла,
Шке шочшым эн шокшын пагала
И кажнын чонжым ырыкта.
Мемнан пашам итогышко конден,
Эн шерге Конституцийым возен.
О Сталин вождь! Первой тауна тылат.
Чыла у сеҥымашын знамыже улат.
Мутет, пашат—мемнан шӱмнаште курымаш!
Садлан, тылат, мемнан йӧратымаш.

Казаков Миклай.

Кугу куанымаш дене вашлиеш

Всенародный пайремым чыла калык достойно вашлиеш. Школлаште тиде кечым палемдышаш верч шукертак ямдылалташ тӱҥалыныт. Теве Мустай неполный средний школышто (Шернур район) тунемше ден туныктышо - шамыч тиде кечым вашлияш кугу куанымаш дене ямдылалтыныт. Осоавиахим организаций ВС, ПВХО, ГСО значкист-шамычым ямдылымашым организоватлен. Драмкружок Шкетанын „Лапчык Каритон“ пьесыжым шындаш ямдылен. Хоровой кружок у муро-шамычым тунемын.

Д.

ШАЛАТАШ ЛИЙДЫМЕ ДРУЖБА

Совет-шамычын Чрезвычайный VIII С'ездешыже Сталинский Конституцийым СССР-ын приниматлымыжлан ынде кум ий эртен. А тиде Конституцийышке великий вождьын кидше дене калык-шамычын правашт нерген, сеҥымаш нерген, завоеваний нерген возымо тул гай мут-шамыч кажне ийын утларак да утларак волгыдын йолгат.

Кызыт, мемнан пиалан родинан калыкше-шамычын тӱняште эн демократический улшо Конституций основеш шемер депутат-шамычын местный Советлашкышт сайлымашлан ямдылалтмышт жапыште, мемнан ончылно энгерла йогышо калык инициативын да калык творчествын величественный сӱретше уэш шарла.

Советский Союзын калыкше-шамыч ик шонымаш дене илат. Нуно эше сайрак, эше пиаланрак илышым ышташ тыршат. Коммунист ден беспартийный-шамычын сеҥаш лийдыме сталинский блокшо—пӱтынь Советский Союзын единый воляжым выражатлымаш. Монолитный сплотитлалтмаш, творческий нӧлталтмаш, кучедалаш да у сеҥымаш-шамычым ышташ тыршымаш—мемнан сталинский эпохын эн характерный особенностьшо. Да тиде илышын пурен, массовый лийын. Мемнан моткоч кугу государствын эн мӱндыр луклаштыже илыше пашазе, колхозник-шамычын, наука ден искусство пашаеҥ-шамычын вашлиймашыштат обыденный, массовый лийыныт. Тиде мондалтдыме вашлиймаш-шамыч мланна, писатель-шамычлан, тиде великий жаплан достойный улшо творчествыштына, художественный образым создатлымаштына пеш кугу материалым пуат.

Шукерте огыл мый Армянский ССР-ыште лийынам, тушто армянский калыкын героический эпосшо—„Давид Сасунскийлан“ тӱжем ий темме лӱмеш пайремыште участвоватленам. Армянский калык ден пырля Советский Союзын чыла калыкше-шамычат куанен пайремленыт. Ожнысо Арменийын мланде ӱмбалныже, кушто калык шӱдӧ ий дене завоеватель-шамыч ваштареш кучедалын да вӱр йоген, русский, грузинский, азербайджанский, украинский, белорусский йылме дене калык-шамычын пиалан сталинский ешым составлятлыше чыла калык йылме дене саламлымаш мут-шамыч шергылтыныт. Ме, армянский поэт Аветик Исаакян ден пырля кызытсе илыш гыч романым возаш шонен улына. Аветик Исаакянат, мыят—шоҥго писатель улына, да ме кугешнен кертына, что мемнан творческий пашана ок лушкыдем, калык-шамычын сталинский дружба мемнам вдохновитлалтын, ме тиде дружба нерген книгам возена.

Мемнан эпохын адак ик мондалтдыме, характерный штрихше. Советский коллективын кажне членже пала, что тудо шкетын огыл, что тудын ден пырля Ленин—Сталин партий, чыла советский калык, пӱтынь тӱнясе пролетариатын вождьшо Сталин йолташ улыт. Тидым мый Всесоюзный ял озанлык Выставкыште поснак чот чувствоватленам да переживатленам. Икмыняр кечым мый онченам, кузерак азербайджанец, белорусс, русский, грузин, узбек, татар-шамыч выставкым посещатленыт. Тиде—павильон - шамычым просто ончымаш гына огыл. Еҥ-шамыч тушко ончаш гына огыл толыныт, но опытым налаш, кузе пашам ыштымыштым молылан ончыкташ, молын деч шкеат тунемаш. Туштак хор-шамыч организоватлалтыныт, да братский калык-шамычын представительышт куанымашан, пиалан мурыштым, куштымыштым—шкенышт искусствым демонстрироватленыт.

Чыла ужмо да переживатлыме впечатлений почеш мый у драмым возенам. Тушто Всесоюзный ял озанлык Выставкыште участвоватлыше чыла латик союзный республика-шамычын представительышт участвоватлат.

Кунам Раскова, Гризодубова да Осипенко, вынужденный посадкым ыштен, тайгаште тӱжем дене шучкылыкеш авыралтын, полышым вученыт, пӱтынь тӱня следитлен, кузерак советский калык нуным утарымашым организоватлен.

Ме чылан тудо кечым шарнена, шкенан отважный летчица-шамычын нелӗ положенийыштым чыланат переживатлен улына. Тиде чувствым мый Москваште Выставкыште у вий дене переживатленам. Мемнан еҥ-шамычын ушнымыштым, тиде ушнымашым пеҥгыдемдыше коммунист ден беспартийный-шамыч блокын шалаташ лийдымашым шке шинчам дене ужынам. Шке пьесем мый „Дружба Народов“ манын лӱмденам.

Великий Сталинский Конституцийын знамяже дене, тиде дружба дене осенитлалтын, ме шемер депутат-шамычын местный Советлашке сайлымашлан ямдылалтына. Ме Советлашке мемнан калыклан да нунын сталинский дружбыштлан достойный еҥ-шамычым сайлена.

Шалва Дадиани,
СССР Верховный Советын депутатше, писатель—орденоносец.

СОВЕТСКИЙ КАЛЫКЫН ВЕЛИКИЙ ПРАВАЖЕ-ШАМЫЧ

Пашам ышташлан права

Мемнан элыште Ленин—Сталин партийын руководитлымыже дене шемер-шамычын ыштен шуктымо пиалан илыш Конституцийыште простой да раш мут-шамыч дене ойлалтеш. СССР-ын Конституцийышкыже мом возымо гын, тиде социалистический государствын плотышкыжо да вӱрышкыжо пурен, миллион дене граждан-шамычын интересыштым аралыше кӱртньӧ закон лийын.

Социализм элыште гына труд чынак илышыш воплотитлалтын. СССР Конституцийын 118-ше статьяште теве мо ойлалтеш: „СССР-ын гражданже-шамыч пашам ышташлан правам, вес семын манаш, нунын пашаштын количествыже ден качествожлан келшышын пашадар дене гарантированный пашам налашлан правам иметлат.

Пашам ышташлан права калык озанлыкым социалистически организоватлыме дене, советский обществын производственный вийже чарныде кушмаш дене, хозяйственный кризис лийын кертме возможностьым да безработицым ликвидироватлыме дене обеспечитлалтеш".

Тиде чылажат зарубежный эласе шемер-шамычлан але мечта гына. Советский граждан-шамычлан тиде—реальность. Тиде шотышто Западный Украинан да Западный Белоруссийын шемерже-шамыч убедитлалтыныт. Тушко доблестный Йошкар Армий мииме, польский пан-шамычын гнетышт деч освободитлымек, лу тӱжем дене безработный пашазе-шамыч, служащий, инженер,

А. Г. Стаханов йолташ.

врач, учитель, ученый-шамыч кӱчызылык деч да нуждалык деч утаралтыныт, пашам налыныт, у, эрыкан илыш дене илаш тӱҥалыныт.

Советский Союзышто пашалан способный кажне гражданин паша дене обеспечитлалтын. Пашазе ден служащий шот кажне ийын кушкеш. 1913 ийыште 11,4 миллион ыле гын, 1938 ийыште нуно 27,8 миллионыш шуыныт. Мемнан дене хозяйственный кризис лийын кертме возможность пытаралтын, безработный уке.

Мемнан элыште гына стахановский гай куатле всенародный движений шочын кертын. Тудо кажне кечын пеҥгыдемеш да кумдангеш, производительностьын да трудовой энтузиазмын чудесашты ончыкта. Таче стахановец-шамыч радам гыч многостаночник, совместитель-шамыч лектыныт, эрла стахановский пашан у, эше утларак совершенный формыжын застрельщикше-шамыч лектыт.

Кумда массын чарныде, эре кӱшкырак нӧлталтше трудовой подъемжым умлаш нелэ огыл. Айдемым айдеме эксплоатироватлымашым пытарыме элыште, социализм элыште шемер-шамыч шканышт гына, шкенышт государствылан гына пашам ыштат. Илыш эре утларак зажиточный, куанымашан, пиалан лиеш. Садлан тудын умбакыжат пеледышашыже верч самоотверженно кучедалын, чыла шкенышт вийым, инициативым, йӧратымашым шемер-шамыч социалистический отечествылан пуат.

А. Стаханов,
СССР Верховный Советын депутатше.

Сталинский Конституций хозяйственный, государственный, культурный да общественно-политический илышын чыла областьлаштыже ӱдрамашлан пӧр'ен дене тӧр правам пуэн. Снимкыште самырык депутат-шамыч, шола гыч: М. Мухминова (МАССР Верховный Советын депутатше), М. С. Сергеева (СССР Верховный Советын депутатше), М. Попова (РСФСР Верховный Советын депутатше), М. А. Афанасьева (МАССР Верховный Советын депутатше), И. В. Янаева (МАССР Верховный Советын депутатше), М. И. Мамаева (МАССР Верховный Советын депутатше) да М. А. Смирнова (МАССР Верховный Советын депутатше) йолташ-шамыч.

СОВЕТСКИЙ ӰДРАМАШЫН ПРАВАЖЕ-ШАМЫЧ

Ме, советский ӱдрамаш-шамыч, шкенан великий родинан чыла моло шемерже-шамыч ден пырля, Сталинский Конституцийым приниматлымылан 3 ий темме кечым куанен вашлийына.

Мемнан правана, ӱдрамаш-шамычын правашт, Сталинский Конституций дене пеҥгыдемдалтыныт; тушто возымо: „СССР-ыште хозяйственный, государственный, культурный да общественно-политический илышын чыла областьлаштыже ӱдрамашлан пӧр'ен дене тӧр права пуалтеш".

Мемнан Конституций—сеҥыше социализмын Конституцийже. Социалистический обществын ыштышаш верч кучедалмашт мемнан родинан сеҥымашыже-шамычым Сталинский Конституций шӧртньӧ буква дене возен шынден.

Советский властьын существоватлыме але первый ийлаштыжак, тудым пызыралаш тӧчышӧ внешний да внутренний тушман-шамыч ваштареш упорный кучедалмаш ийлаште, Ленин ӱдрамаш-шамычым общий пашашке вовлекатлымашын кугу важностьшым ончыктен.

1919 ийыште, пашазе ӱдрамаш-шамычын Московский общегородской беспартийный конференцийжым саламлен, В. И. Ленин ойлен:

„...Советский властьын тӱҥалме пашам тунам гына ончык колташ лиеш, кунам тиде пашаште шӱдӧ дене ӱдрамаш-шамыч огыл, мешпӱтынь Российысе миллион да миллион дене ӱдрамаш-шамыч участийым приниматлат..."

Сталин йолташ партийын XVII-ше с'ездыштыже ойлен:—„...ӱдрамаш-шамыч мемнан элысе населенийын пелыжым составлятла, да нуно мемнан йоча-шамычым, мемнан ончыклык поколенийым, вес семынже, мемнан ончыкылыкнам, воспитыватлаш призыватлыме улыт. Теве молан ме шемер-шамычын тиде кугу армийжым пычкемышеш да невежествеш коден огына керт! Теве молан ме шемер ӱдрамаш-шамычын кушкын шогышо общественный активностьыштым да нуным руководящий постышко выдвигатлымашым саламлена..." Эре у да у миллион дене ӱдрамаш-шамыч социалистический строительствыш ушнат, да мемнан илышын чыла областьлаштыже шкеныштын способностьыштым ца талантыштым проявлятлат.

Мемнан героиня-ӱдрамаш-шамычын лӱмышт пӱтынь тӱнялан палыме улыт.

Тыгай ӱдрамаш-шамыч мемнан элыште—социализм элыште гына лийын кертыт.

Таче социализм элысе эрыкан ӱдрамашын чыла шонымашыже, чыла чувствожо мемнан вождь да учитель дек, Конституцийын творецше—Сталин йолташ дек виктаралтыныт.

Ме, советский ӱдрамаш-шамыч, Сталинский Конституцийын знамяже дене, Ленин—Сталинын знамяже дене, шкенан родинан чыла шемерже-шамыч ден пырля 3-шо Сталинский Пятилеткын планжым шуктышаш верч кучедалаш да ончыко у сеҥымашке, у, эше утларак волгыдо илышыш—коммунизмыш тыршаш тӱҥална.

О. Леонова,
СССР Верховный Советын депутатше.

КАНАШЛАН ПРАВА

Капиталистический обществыште шемер-шамычлан канаш права уке. СССР-ыште кажне шемерын канашлан праважетиде пудырташ лийдыме закон.

СССР Конституцийын 119-ше статьяже гласитла: „СССР-ыште граждан-шамыч канашлан правам иметлат.

Канашлан права пашазе-шамычын моткоч кугу ужашыжлан паша кечым 7 час марте кӱчыкемдыме дене, пашазе ден служащий-шамычлан пашадарым тӱленак ий еда отпускым установитлыме дене, шемер-шамычым обслуживатлаш шуко санаторий, каныме пӧрт, клуб-шамычым пумо дене обеспечиватлалтеш".

Советский власть элын сылне верлаштыже шуко санаторийым да каныме пӧртым создатлен. Але 1921 ийыштак курортлаште шемер-шамыч гыч 75 тӱжем ен лийын.

Советский ен-шамычлан шкеныйт выходной кечыште канаш кумда возможность пуалтын. Водный, лыжный да моло станций-шамычым, спортивный городок-шамычым шуко создатлыме.

Партий да советский правительство ӱдрамаш ден йоча-шамычын тазалыкышт шотышто моткоч кугу заботым проявитлат. Москваште, Харьковышто, Минскыште, Свердловскышто, Алма-Аташте, Казаньыште да моло шуко олаште беременный-шамычлан специализированный каныме пӧртым ыштыме.

Тыге мемнан элыште канашлан великий Сталинский Конституций дене пеҥгыдемдыме права шукталтеш.

Образованийым налашлан права

Тошто, революций деч ончычсо Российыште илышын чыла благожлан, тидын ден пырля образованийлан права дене имущий класс-шамыч — помещик - шамыч ден буржуазий пайдаланенит. А шемер масса гын пычкемыште да невежествыште тӱнчыген.

Советский власть тиде вопиющий несправедливостьым курымешлан корангден, тудо шемер-шамычлан ва нунын йочаштлан шинчымашым налаш чыла условийым создатлен. „СССР-ын гражданже-шамыч образованийым налашлан правам иметлат", — Сталинский Конституцийын 121 статьяже ойла.

„Тиде права всеобще-обязательный начальный образований дене, образований бесплатный улмо дене, тышкак высший образований пура, тунемше-шамыч гыч моткоч куго ужашыжлан государственный стипендийым пумаш система дене, школлаште родной йылме дене туныктымаш дене, заводлаште, совхозлаште, машинотракторный станцийлаште да колхозлаште шемер-шамычлан бесплатный производственный, технический да агрономический обученийым организоватлымаш дене обеспечитлалтеш."

Кугыжан Российыште 1913 ийын калык образованийлан кокла шот дене кажне жительлан 80 ыршн кучылталтын, а мемнан дене кызыт 124 теҥге кучылталтеш. СССР-ыште кызыт 47 миллион ен утла, вес семынже, уло населенийын ныл ужаш гыч иктыже утла тунемеш.

Союзный ден автономный республикылаште национальный форман да социалистический содержанийан культура пеледеш. Кажне республика пеш шуко школа-шамычым иметла, тушто кугуен-шамыч да йоча-шамыч шке родной йылмышт дене тунемыт. Кызытсе Киргизский ССР-ын территорийыште начальный школлаште тунемше-шамыч 1914-15 ийыште чылаже 7 тӱжем гына ыле гын, (средний школа-шамыч тунам тушто лийын огытыл), то 1938—39 ийлаште нуно 297,2 тӱжем улыт, нунын кокла гыч 60,7 тӱжемже 5—10 класслаште тунемыт. Моло братский национальный республиклаштат примерно тыгаяк сӱретым ужына.

Партийын XVIII-ше с'ездыштыже Молотов йолташ ойлен, что кызытсе жапыште „задача шымдалтын: олаште всеобщий средний обученийым шукташ да вашке да чыла национальный республиклаште всеобщий семилетний обученийым завершитлаш."

Кумышо Сталинский Пятилеткын мучашыштыже олаласе начальный да средний школлаште тунемше-шамыч шот 8,6 гыч 12,4 миллион марте нӧлталалтшаш, а сельский верлаште—20,8 гыч 27,7 миллион марте. Вузлаште да втузлаште тунемше-шамыч шот 650 тӱжемым шумеш кушшаш.

Октябрьский революций марте университетлаште да институтлаште 112 тӱжем ен наре тунемын гын, да нунын кокла гыч шукыжым помещик-шамычын да буржуазийын икшывышт улыт ыле, то 1938—39 ийыште одновременный учебный заведенийлаште 532,7 тӱжем ен—пашазе, кресаньык-шамычын да советский интеллигенцийын икшывышт тунемыт.

Нине цифра-шамыч СССР-ысе чыла национальность шемер-шамычын культурный уровеньыштым нӧлтышаш верч партий ден правительствын заботажым раш ончыктат. Нине цифра-шамыч эше тевe мом ойлат: умственный ден физический труд кокласе улшо противоположностьым пытарымашке пеш писын каена.

С. Кафтанов.

Высший школа паша дене СССР Совнарком пелен Комитетын председательже.

Отв. редактор—
К. А. ЛЕНСКИЙ.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: Мар. АССР, г. Йошкар-Ола, Дом Советов, 4 этаж, комната № 70, телефон № 90.
Упол. Главлита Мар. АССР А—1067. г. Йошкар-Ола, 1 типография Маргосиздата.